

Knihá Rút¹

Knihá má veľmi dômyselnú literárnu výstavbu (pozri nasl. stranu). Ide o ucelené rozprávanie novelistického charakteru, ktoré bolo možno na záver (vv. 17-22) dodatočne doplnené o genealógiu (18-22) vedúcu až k Dávidovi (čo pripomína genealógie kňazského kódexu - porov. Gn 5; 11,10-26), v ktorej Obed stojí na dôležitom 7. mieste a vrcholí to Dávidom.

Dávid ako posledné slovo celého príbehu sa tak stáva jeho vyvrcholením. Aj verš 4,17 bol pravdepodobne neskôr upravený - celé rozprávanie sa odohráva v Betleheme (meste Dávida), s ktorým boli späté mesiášske nádeje. Meno Obed - narážka na hebr. *ebed* (služobník), titul, ktorý sa viazal najmä na Dávida - je doložené v 1 Kron 2,12.

Časový údaj z 1,1 „*V čase, keď úradovali (lepšie vládli) sudcovia,*“ posúva príbeh do preddávidovskej doby. V kresťanskom kánone je umiestnená knihá Rút medzi Sdc a 1 Sam (vzhľadom k časovému určeniu a väzbe na Dávida), v hebrejskom kánone patrí do Spisov (*Ketuvim*) medzi sviatočné zvitky tzv. Megilót (číta sa na Turíce). Turíce sú sviatky vďakyvdania za úrodu a zároveň za dar Zákona (Tóry) na Sinaji.

Štruktúra

Expozícia 1,1-5	Situácia Noemi
1. scéna 1,6-22	Návrat z Moabu do Betlehema (Noemi -Orfa-Rút)
2. scéna 2,1-23	Stretnutie Rút a Bóza na poli (Noemi-Rút-Bóz-Noemi)
3. scéna 3,1-18	Rút na Bózovom humne (Noemi-Rút-Bóz-Noemi)
4. scéna 4,1-12	Jednanie v bráne Betlehema, Rút Bózova žena (Bóz-zastánca hebr. <i>goel</i>)
Záver	4,13-16 Narodenie syna
Pripojenie k dávidovskej línii	4,17 Obed-Jesse/Išaj-Dávid
Genealógia Fáresa	4,18-22 Dávid ako vrchol

Teologická výpoveď: Knihá slúžila k povzbudeniu a poučeniu čitateľov a zároveň k ich upevneniu viery v Božiu spravodlivosť, priazeň a dobrotu, ktorá sa deje v každodennom živote prostredníctvom ľudí. Noemi získava svoj život vďaka vernosti, oddanosti a odvahe svojej nevesty Rút, Rút je zachránená Bózom a vedená múdrou Noemi. Pozoruhodná je i skutočnosť, že hlavnými aktérkami knihy sú dve ženy, ktoré berú svoj osud do svojich rúk a jedna žije pre druhú. Ich vernosť sebe navzájom i ich vernosť Pánovi, pričom Rút ako cudzinka (Moabčanka) sa stáva jeho pravou vyznavačkou (porov. proti tomu Dt 23,4n a Ezd 9,2; 10,2nn), nakoniec prinášajú plody. Formálna príslušnosť k vyvolenému národu je podriadená prežívanému ľudskému milosrdenstvu. Boží prítomnosť v každodennom živote, rodinná súdržnosť a vernosť, solidarita a milosrdenstvo sú základné hodnoty, ktoré sú tu vyzdvihnuté.

Doba vzniku

Dobu vzniku je obtiažne určiť, podobne ako knihú Jonáš, s ktorou súvisí myšlienka univerzalizmu spásy (Božieho požehnania), je možno ju klásť aj kvôli aramejizmom do poexilnej doby (5/4. stor. pred Kr.)

---

¹ Poznámky spracoval Jozef Jančovič na podklade svojich materiálov k historickým knihám a na podklade poznámok od Mireii Ryškovej, *Úvod do Starého zákona*, (studijní text) a od A. Tyrola, *Dejiny židovského národa*. Ružomberok, KPF ŽU 1999.

Štruktúra knihy Rút

Akt 1. Problém pre Noemi (smrť a prázdnota) - návrat do Betlehemu (1,1–22)

<p>Scéna 1. Otvorenie (1,1–5)</p> <p>JEDNANIE (svadobné) Noemi zostane bez manžela a synov v Moabe</p>	<p>Scéna 2. (1,6–19a)</p> <p>Rozhodnutie Rút pre Noemi: (Trojvrstvový rozhovor na ceste do Betlehema)</p>	<p>Scéna 3. (1,19b–22)</p> <p>Príchod do Betlehemu (Noemi a ženy)</p>
---	--	--

Akt 2. Rút na žatevnom poli (2,1–23)

<p>Scéna 1. Otvorenie (2,1–2)</p> <p>Rút ide zbierať Dialóg: Podľa svojho muža mala Noemi istého príbuzného, ktorý bol veľmi zámožným mužom z Elimelechovho rodu; volal sa Bóz. ² Moabka Rút povedala Noemi: „Dovoľ mi ísť na pole a zbierať tam klásky po tých (žencoch), u ktorých nájdem milosť!“ Ona jej odvetila: „<u>Chod', dcéra moja!</u>“</p>	<p>Scéna 2. (2,3-18)</p> <p>STRETNUTIE Rút a Bóza NA ŽATEVNOM POLI (Rút padla na tvár pred Bózom)</p>	<p>Scéna 3. (2,19–23)</p> <p>Vysvetľujúci dialóg ²⁰ Noemi povedala svojej neveste: „Nech Pán požehná človeka, ktorý neodoprel svoju dobrotu ani živým, ani mŕtvym!“ A vravela ďalej: „Ten človek je našim príbuzným, jedným z tých, čo sú zaviazaní konať za nás krvnú pomstu.“ ²¹ A Moabka Rút rozprávala ďalej: „Aj to mi ešte povedal: „Drž sa mojich služobníkov, kým nedokončia celú moju žatvu!“ ²² Noemi povedala svojej neveste: „Dobre je to, <u>dcéra moja. Chodievaj von s jeho služobníkmi a nik ťa nebude hrešiť na poli niekoho iného.</u>“</p>
---	--	--

Akt 3. Rút na humne (3,1–18)

<p>Scéna 1. Otvorenie (3,1–5)</p> <p>Noemi odhaľuje plán Dialóg: „<u>Dcéra moja, nemám ti pohľadať spokojný príbytok, aby ti bolo dobre?</u>“ ² Tak teda: Náš príbuzný Bóz, s ktorého služobníkmi si bola (pri žatve), túto noc veje jačmeň na humne: ³ Umy sa, pomaž sa, obleč si (krajšie) rúcho a chod' dolu na humno! Ale nech ťa nezbadá ten muž, dokiaľ neprestane jesť a piť! ⁴ A keď sa potom odoberie na odpočinok, všimni si miesto, kde si ľahne. Potom pôjdeš, odhrnieš mu z nôh prikrývku a ľahneš si. On ti potom povie, čo máš robiť.“ ⁵ Ona jej povedala: „Urobím všetko, čo mi kážeš.“</p>	<p>Scéna 2. (3, 6–15)</p> <p>STRETNUTIE Rút a Bóza NA HUMNE (Rút si ľahla k nohám Bóza)</p>	<p>Scéna 3. (3, 16–18)</p> <p>Vysvetľujúci dialóg ¹⁶ Keď došla k svojej svokre, ona sa jej pýtala: „Ako si (pochodila), <u>dcéra moja?</u>“ I porozprávala jej všetko, ako sa ten muž zachoval. ¹⁷ A dodala: „Týchto šesť mier jačmeňa mi dal, lebo vravel: „Nepôjdeš naprázdno ku svojej svokre.“ ¹⁸ Ona jej povedala: „Dočkaj, <u>dcéra moja</u>, kým sa nedozvieš, ako sa celá vec skončí. Lebo ten muž neustane, kým neprivedie ešte dnes túto vec ku koncu.“</p>
---	--	---

Akt 4. Riešenie pre Noemi (život a plnosť) v Betleheme (4,1–22)

<p>Scéna 1. Otvorenie (4,1–2)</p> <p>JEDNANIE ¹ Bóz sa odobral do brány (mesta) a sadol si tam. Keď ťa prišiel aj príbuzný, o ktorom Bóz hovoril, povedal mu: „Pod sem, ty a ty, a posad' sa!“ On pristúpil a sadol si. ² Nato si Bóz vybral desať mužov spomedzi starších mesta a povedal im: „Posad'te sa sem!“ A oni si posadali.</p>	<p>Scéna 2. (4,3-12)</p> <p>Rozhodnutie Bóza pre Noemi a Rút (Trojvrstvový rozhovor v bráne v Betleheme)</p>	<p>Scéna 3. (4,13-17)</p> <p>Pôrod v Betleheme (Noemi a ženy)</p>
---	---	--

Rodokmeň DÁVIDA (4, 18-22)

Prvá a druhá kniha kráľov

Miesto vo Sv. písme

Tieto knihy aj s Prvou a Druhou Samuelovou knihou tvorili pôvodne jeden celok. Preto boli označované v latinskom preklade Vulgáta za 1.-4. kráľovskú knihu: zahrňajú totiž **dejiny od Samuela - posledného sudcu, ktorý pomazal prvého i druhého izraelského kráľa (Saula a Dávida) - až do zániku Jeruzalema** (resp. omilostenie kráľa *Joachina v zajatí v roku 562 pred. Kr.*).

V židovskom kánone patria spolu s knihou Sudcov a Jozue do prvotných, resp. skorších prorokov. Cieľom tzv. deuteronomistických dejín, do ktorých celku tyto knihy patria, bola konsolidácia exilového a poexilového židovstva. Podľa N. Lohfinka sú tieto dejiny „bilancovaním po katastrofe“.

Majú ukázať, že Boh zostal svojej zmluve verný, pričom Izrael odmietol vedenie Pánom a počúvanie jeho slova. Potom, čo sa uskutočnila hrozba, ktorú v prípade opustenia zmluvy Boh hrozil, skúmajú svätopisci deuteronomistických dejín (6 kníh: Joz až 2 Kr, kniha Rút je mimo, je to novela o predkoch Dávida), či a ako môže Boh darovať Izraelu nový začiatok.

Ten by bol možný iba za predpokladu, že by sa Izrael obrátil k svojmu vernému Bohu, bol by poslušný jeho slovu a zriekol sa nerozumných postojov a nerozumného jednanja svojich kráľov. Len Boh sa môže nad Izraelom zmilovať a uviesť ho do nového času spásy.

Odpovedá to klasickej **4 STUPŇOVEJ DEUTERONOMISTICKEJ DEJINNEJ SCHÉME**, ktorá bola v Knihe sudcov uplatnená rozvedená pri veľkých sudcoch (je založená na **teórii odplaty**: za hriech trest, za dobro požehnanie):

- 1) **hriech Božieho ľudu** (modloslužba)
- 2) **trest** od **Pána** (v podobe agresie cudzieho národa, v Severnom izraelskom kráľovstve to boli Asýrčania v r. 722 pred Kr. a v južnom judskom zasa Babylončania v roku 586 pred Kr.)
- 3) **pokánie ľudu** (návrat k Bohu v podobe uznania hriechu a jeho oplakávania)
- 4) **Pán** vzbudí **záchrancu**, ktorý nastolí obdobie pokoja

Ak táto schéma platila v období sudcov je otvorená aj teraz, po modloslužbe či v severnom alebo aj južnom kráľ (bod 1) a po agresii cudzích národov (bod 2) sa čaká **pokánie** ľudu (bod 3), ktoré vzbudí spásu (bod 4).

Štruktúra Kníh kráľov

Knihy pokračujú v deji bezprostredne po Samuelových knihách po kap. 2 Sam 20 (2 Sam 21-24 boli dodatky). Jednoduché delenie delí obe knihy na:

- 1) *História Šalamúna* (1Kr 1-11):
posledné činy Dávida, prvé roky kráľa Šalamúna, postavenie chrámu a kráľovského paláca, vrchol a zánik Šalamúnovho kráľovstva.
- 2) *História oboch rozdelených kráľovstiev* (1Kr 12 - 2Kr 17):
politická a náboženská schizma, dejiny rozdeleného kráľovstva, dejiny Eliáša a Elizea, dejiny rozdelených kráľovstiev.
- 3) *Dejiny júdskeho kráľovstva až po exil* (2Kr 18-25)

Podrobnejšie sa obe knihy dajú podeliť:

- A) 1 Kr 1–2 obsahuje **koniec** veľkého dokumentu z 2 Sam 9–20 o **nástupníctve kráľa Dávida**.
- B) **rozprávanie** o panovaní kráľa **Šalamúna** (1 Kr 3–11): líči jeho vynikajúcu múdrosť (je **múdry** kráľ), nádheru jeho stavieb, najmä jeruzalemského chrámu, a rozsiahlosť jeho bohatstva (**bohatý**), ako **zbožný** sa ukáže pri obetovaní v Gabaone v 1 Kr 3 (vo v. 9 prosí o počúvajúce srdce hebr. *lev šomeá*) a pri otváraní chrámu a modlitbe v ňom (1 Kr 8,15n). Jeho spravodlivosť zažiaril pri súde dvoch neviestok (**spravodlivý**) v 1 Kr 3. Iste je to slávna epocha, ale výbojný duch Dávidovho kráľovstva sa stratil: všetko sa konzervuje, organizuje a najmä využíva. Nakoniec aj taký **múdry** kráľ **ako Šalamún** končí nedobre, opustením Pána a nezodpovednou politikou (dane a nútené práce porov. kritiku kráľa už v 1 Sam 8,11-18) napokon doslova „stráca pôdu pod nohami“, keď príde o veľkú časť kráľovstva (napĺňa sa sčasti už predpoveď Mojžiša, že ak ľud opustí Pána, príde o krajinu v Dt 30,18).
- C) **náboženská schizma** (1 Kr 12–13)- opozícia medzi dvoma časťami národa sa udržuje a po Šalamúnovej smrti v r. 931 resp. 928 pred Kr. sa kráľovstvo delí: desať severných kmeňov sa oddeľuje, čo sťažuje ešte.
- D) **paralelná história oboch kráľovstiev**, Izraela a Júdu (1 Kr 14 – 2 Kr 17): je to často história zápasov medzi týmito bratskými kráľovstvami, ale aj vonkajších útokov Egypta proti Júdovi a Aramejčanov na severe. Nebezpečenstvo sa stáva naliehavším, keď v krajine zasiahnu asýrske vojská, najprv v 9. storočí, silnejšie v 8. storočí, keď Samária padne pod ich údermi v r. 721 pred Kr., zatiaľ čo sa Júda už vyhlásil za vazala.
- E) **dejiny Judska** po zbúranie Jeruzalema v r. 587 pred Kr. (2 Kr 18,1–25,21). Rozprávanie sa rozširuje najmä pri dvoch kráľovstvách: na kráľovstvo Ezechiáša (2 Kr 18–20) a Joziáša (2 Kr 22–23), poznačené národným prebudením a náboženskou reformou. Veľkými politickými udalosťami sú vtedy vpád Sennacheriba za Ezechiáša r. 701 pred Kr. ako odpoveď na odoprenie asýrskeho poplatku, a za Joziáša pád Asýrska a utvorenie Chaldejskej ríše. Júda sa musel podriaďiť novým pánom Orientu, ale čoskoro sa vzbúril. No trest nemeškal: v r. 597 pred Kr. Nabuchodonozorove vojská zaujali Jeruzalem a deportovali časť jeho obyvateľov; o desať rokov neskôr pokus o nezávislosť vyvolá nový zákrok Nabuchodonozora, ktorý sa skončil v r. 587 pred Kr. zničením Jeruzalema druhou deportáciou.
- F) Knihy Kráľov sa končia dvoma krátkymi dodatkami (2 Kr 25,22-30).

Vznik a charakter kníh

V knihách sa dajú nájsť väčšie či menšie samostatné texty, ktoré pochádzajú z rôznych časových etáp a majú za sebou vlastné dejiny tradície i redakcie. **Tieto knihy boli zostavené dohromady v 6. stor. pred Kr. a obsahujú len veľmi málo neskorších doplnkov.** Počíta sa, že posledná redakcia kníh mohla byť dielom 4. stor. pred Kr. (350-300).

Medzi starobylými prameňmi, z ktorých knihy čerpajú, možno menovať:

Kronika kráľa Šalamúna (1 Kr 11,41); **Letopisy judských kráľov (1 Kr 14,29)**, **Letopisy izraelských kráľov (1 Kr 14,19)**, existujú okrem toho texty, pôvodne samostatné, ako história Samuela (1Sam 1,1-3,21); **príbehy Eliáša a Elizea** (1 Kr 17-19,21, 2 Kr 1-8); **rozprávanie o Izaiášovi** (2 Kr 18,13-20,19).

Literárne žánre kníh

Podobne ako ostatné SZ knihy ponúkajú deuteronomistické dejiny aj v týchto knihách radu rôznych **literárnych foriem**, či **žánrov**:

- **modlitba** kráľa Šalamúna pri otvorení chrámu (1 Kr 8,22-53);
- etiológia (podanie o príčine) o nepravom kulte v Dane (1 Kr 12,33-13,10);
- 2 Kr 16,7-9. **10-16** je časť z **chrámovej kroniky**, pretože podáva detaily ohľadom kultu
- rozprávanie o neposlušnosti Božieho muža (1 Kr 13,7n);
- zničenie chrámu v 2Kr 25 ako aj výstavba v 1Kr 6-7. Zápisy sú z kňazských kruhov.
- **jednoduchá legenda** (v zmysle lat. *to, čo sa má čítať*) **o prorokovi**, je zbavená morálnych kategórií, čím je morálne neutrálna. V rozprávaní 2 Kr 4,1-7 prorok rozmnoží olej vdove, má však nejaké zásluhy oproti iným vdovám alebo nechá vyplávať požičtanú sekeru z rieky mužovi (2Kr 6,5) o ktorom neviem, či mal zásluhy. 2 Kr 2,24nn je pomerne krutý príbeh určený pravdepodobne deťom, aby si vážili proroka, lebo práve v prípade Elizea sa stalo posmešným chlapcom to a to... V celom skôr pedagogickom príbehu je jasný nepomer medzi posmechom a náhlou smrťou detí. Chýba tu morálny rozmer vo forme morálneho úsudku. Rabíni veľmi skoro ospravedlňovali toto rozprávanie a preto pripisovali Elizeovi, že *videl* u chlapcov nedostatok dodržiavania príkazov. Krátkosť (počet veršov od 3-7) jednoduchej legendy sa odráža v jednoduchosti. Nemá jasnú literárnu štruktúru a naratívny rozvoj ani charakterizáciu postáv. Lapidárne však vyjadrí obdiv učeníkov k svätému učiteľovi.
- **umelecky rozvinutá podanie o prorokovi** z literárneho hľadiska. Napr. 2Kr 4,8-37, kde nájdeme charakterový popis postáv, okolnosti spoznania a motívy konania postáv.
- svätý vstúpi aj na politické pole (napr. sv. Jana z Arku). Pozorujeme, že nejaký historický prvok sa odráža v politickom zásahu. Prirodzene **politická legenda** môže prikrášiť tento fakt a pridať nové príbehy bez historického podkladu. Napr. Elizeus zasiahne v prospech izraelského kráľa v Dotane (2Kr 6,8-23), a tiež v Samárii (6,32-7,2) a v ďalších príbehoch až do bodu keď je v 2Kr 13,14 nazvaný: *môj otec, voz Izraela a jeho kočiš!* Jeho zásah sa vyrovná vozatajstvu Izraela.
- správa o ťažení Jozafáta a Achaba (1 Kr 22,1-40).
- **naplnenie prorockého slova** ako názorné **ukážky prorockej náuky**. *Príklad: 2 Kr 20,12-19* je textom o splnení prorockého slova, niet tu zázraku iba slova, ktoré sa splní, je dostatočnou príčinou, aby sa skutočnosť udiala.
- z pohľadu kompozičnej povahy 1 a 2 Knihy kráľovskej niektoré princípy kníh odkazujú na prorocké knihy. Napr. v polemike proti kultu teliat Betelu a Danu, redaktor kníh neustále nalieha, že izraelskí králi sa neoddiľovali od hriechu Jeroboama, ktorým je modloslužobná úcta k dvom telatám, ktoré prezentovali Pána cez kanaánsku zbožnosť. Prvý raz tento chybný postup v Izraeli označí za hriech Izraela prorok Ozeáš 10,8 (*Spustošené budú hriešne výšiny, zločin Izraela, trnie a bodľáče vyrastie na ich oltároch. Vtedy povedia vrchom: "Prikryte nás!" a kopcom: "Padnite na nás!"*).

Redakcia kníh mohla byť inšpirovaná náukou Ozeáša ohľadom kultu až tak, že sa stalo z nej **stále kritérium**, podľa ktorého sa hodnotila celá náboženská história Izraela. Možno povedať,

že 1–2 Kr v celku sú *prorockou históriou*, odhliadnuc od zakomponovaných prameňov: letopisy judských a izraelských kráľov, chrámové kroniky, rôzne prorocké zbierky...

Teologické posolstvo

Celé deuteronomistické dejiny napomínajú Izrael, aby chodil po cestách života, a s pohľadom na Boží predchádzajúce pôsobenie v dejinách, ktoré bolo síce zánikom oboch štátov prehrané a vyzývajú k obráteniu k Bohu a k novému - od Boha darovanému - začiatku. *Ideálom je* - v skratke povedané: *jeden Boh, jeden ľud, jeden kráľ, jeden kult*.

Najskôr je opísané pôsobenie Božie s jeho spásnymi zásahmi v prospech Izraela, potom nasleduje popis zlyhania Izraela a potom Júdska, ktoré viedli ku katastrofe. Nakoniec je načrtnutá budúcnosť, ktorá môže byť iba darom Božím.

Základné prejavy Božej milosti vo vzťahu k jeho národu sú: **ľud** (národ) a **krajina**. Obidvoje v národných katastrofách 722 a 586 pred Kr. utrpelo.

Privilégium, ktoré dal Boh svojmu ľudu, spočíva v tom, že s ním uzavrel *zmluvu*. Vernosť Izraela zmluve je jedinou cestou k životu a pokojnému prebývaniu v krajine (porov. 2 Sam 7,16). Zmluva prešla na Dávidových potomkov ako zaväzujúce dedičstvo, hoci na ňu už od Šalamúna často zabúdali.

Kráľovstvo

V knihách Kráľovských (podľa Septuaginty aj Vulgáty aj v 1 a 2 Sam) hrá **kráľovstvo centrálnu roľu**. Aj keď vzniklo napriek Pánovi (1 Sam 8 - protimonarchistická verzia) a v konzervatívnych kruhoch bolo ešte dlho odmietané, bolo však Božím darom (promonarchistická verze v 1 Sam 9 a v 1 Sam 11) a vďaka Božiemu miláčikovi Dávidovi potvrdené a spojené s veľkými úlohami a prísľubmi (Nátanovo proroctvo - 2 Sam 7).

Kráľovstvo Izrael, ako ukazujú knihy Kráľovské malo zvláštnym spôsobom reprezentovať zmluvu a vyvolenie Pánom, nedosiahlo svoje poslanie, **pokazilo sa a stratilo svoj posvätný charakter**. Preto zásluhou mizne - v rokoch 722 resp. 586 - z javiska dejín.

V nasledujúcich storočiach sa viaže na kráľovstvo nádeje na mesiášskeho kráľa-zachránca, Spasiteľa, ktorý je vo viere novozákonného ľudu nečakaným spôsobom stelesnené v postave Ježiša z Nazareta, ktorý má titul hebr. **Mašiah**, aram. **Mešicha**, gr. **Christos** (čiže **pomazaný kráľ**).

Hriech kráľov spočíval najmä v tom, že sa chápali ako pomocníci a záchranci národa a tak **sa stavali na miesto Pána, miesto aby boli spolupracovníkmi Boha na záchranu ľudu**. A to všetci králi počínajúc Saulom, ktorý bol Bohom odvrhnutý, až po posledného kráľa Sedekiáša. **Kritériom hodnotenia kráľov v deuteronomistických dejinách je dokonalá poslušnosť voči Bohu**. Iným kritickým momentom je ich **vzťah k chrámu a náležitému kultu v Jeruzaleme**. Kráľovstvo sa v oboch týchto bodoch previniло a zavinilo tak zánik národa i stratu zeme. Bezúspešne nabádali proroci kráľov k poslušnosti voči Bohu, jeho slovu a zákonu. Už zlyhanie Saula na začiatku **kráľovstva akosi dopredu programuje zlyhanie ďalších kráľov**. Inak je podaný príbeh o Dávidovi, ktorému dal Boha prísľub vernosti a večného potomstva (2 Sam 7), napriek tomu sa aj Dávid proti nemu viackrát previnił (Batsaba, smrť Uriáša, sčítanie ľudu). Podobne aj jeho syn Šalamún, veľký kráľ pokoja, obdarený veľkou múdrosťou (1 Kr 5,12 mu pripisuje 3000 prísloví a 1005 piesní), je zároveň zobrazovaný ako absolutistický panovník, organizátor štátu, ktorý pripraví rozpad ríše.

Výnimku tvoria iba niektorí králi - s výhradami sú chválení králi **Aza, Jozafát, Joas, Amaziáš, Azariáš a Jotam**. Neobmedzenú chválu si zasluhujú iba reformní králi: Ezechiáš a Joziáš, ich zbožnosť však už nemohla zadržať lavínu bezbožnosti a previnenia Izraela.

Nepatrný príslub do budúca vidia dtr. dejiny v omilostení kráľa Joachina v r. 562.

Úplne negatívne je podaná história severného kráľovstva. Oddelenie 10 kmeňon (severných) je prorokom Ahiášom podané ako trest za vinu Šalamúna (1 Kr 11,29-40). Krehkosť ríše je zrejmá z častých striedaní dynastií a mnohí králi boli zavraždení svojimi nástupcami, takže je možné dejiny sev. kráľovstva vidieť ako sériu prevratov resp. pučov. **Zavrhnutie tejto časti Izraela bolo definitívne - z vyhnanstva sa už nikto nevrátil.**

Sion a chrámový kult

Zároveň s Dávidom si Boh vyvolil i nové miesto pre svoj nový zásah do dejín spásy: Jeruzalem/Sion (hebr. *cijjon* – **pevnosť pôvodných Jevuzejcov**, ktorú dobyl Dávid) ako miesto prebývania so svojím ľudom. Meno Sion sa vzťahuje neskôr na chrám. Ten sa mal stať miestom archy ako symbolu náboženskej jednoty Izraela. Šalamún síce vybudoval nádherný chrám a výstavné mesto, ale už po jeho smrti bol vyrabovaný faraónom **Sesakom/Šišakom** (1 Kr 14,25-28). To isté urobil za Joachaza faraón **Necho** (2 Kr 23,33-35) a taktiež izraelský (severný) kráľ Joas zničil sväté mesto (2 Kr 14,13n). V roku 701 uniklo mesto zázračne skaze od Asyrčanov, avšak r. 597 bolo prvý krát a v r. 586 definitívne zničené Babylončanmi (Nabuchodonozor II.). Napreik tomu zostal Sion v čase exilu i po ňom pravou vlasťou Izraelitov. Stredom a jadrom mesta bol chrám. Centrom kultu v celej zemi sa stal až po reforme kráľa Joziáša 622 pred Kr., pri ktorej boli všetky ostatné posvätné miesta zničené a ako pohanské odsúdené. **Otázka jednoty kultu v jeruzalemskom chráme sa stala v exilovej a poexilovej dobe rozhodujúcou otázkou trvania alebo zániku pravej Pánovej pospolitosti.** Preto museli byť všetky kultové miesta severného Izraela odsúdené a ako bezmála pohanské (hoci pôvodne platné, napr. chrám v Šíle bol v 1 Sam 1 miestom pre archu).

Boží slovo a naučení proroků

Hlásatelia Božieho slova a zároveň napomínajúci kazatelia pri dodržiavaní zákona sú v dtr. dejinách najmä proroci. Zakotvení v starých tradíciách vystupujú pred kráľom a ľudom a vyzývajú k radikálnej obnove upadnutej viery v Pána. Stoja ako protipól ku kráľom, ak sa títo riadia čisto ľudskými výpočtami a domnievajú sa, že veci Izraela lepšie poslúžia mocenskou politikou než dôverou v Pána a spoliehaním sa na jeho moc. Proroci vystupujú proti pohanským praktikám a synkretizmu v náboženskom živote. Považujú sa za Božích služobníkov, ktorí sú vedení Božím duchom a v jeho mene vystupujú s hrozbami a varovaním. Vyhlasujú súd nad neposlušnosťou a ohlasujú zánik ako neodvratný dôsledok odmietnutia Božieho slova. Zároveň zdôrazňujú absolútnu spoľahlivosť Božích príslubov (porov. 1 Sam 3,19 alebo 1 Kr 8,53). V deuteronomistických dejinách se hovorí o mnohých prorokoch (väčšinou nepíšucích): **Samuel** (1 Sam), **Nátan, Gad** (2 Sam), **Ahiáš** zo Šíla (1 Kr 11; 14), **Micheáš syn Jimlov** (1 Kr 22), **Eliáš a Elizeus** (1. a 2. Kr). Ďalej prorokyňa **Chulda** (2 Kr 22), **Izaiáš** (2 Kr 19-20). Zvlášť v severnej ríši hrali proroci dôležitú politickú roľu, keď proti kráľovskej zvôli hájili práva Pána (porov. príbehy Eliáša a Elizea).

Tabuľka paralelných tém medzi *Mojžišom, Eliášom a Ježišom* (Ex/Nm/Dt-1/2Kr-Lk)

<i>Mojžiš</i>	<i>Eliáš</i>	<i>Ježiš</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Útek pred kráľom (Ex 2,15) - zázračné nasýtenie chlebom a mäsom (Ex 16, Nm 11) - Pobyť v cudzej krajine (Ex 2,16-22) - Na Pánovo slovo sa vracajú domov vyzvať kráľa a prebudiť vieru ľudu (Ex 3-4) - Stavba oltára z 12 kameňov (Ex 24) - Mojžiš prosí za ľud (Ex 32,11-13) - putovanie na Sinaj a teofánia (Ex 33) - náhrada Mojžiša Jozuom (Dt 34,9; Nm 27,12-23) - Mojžiš končí pozemskú púť v Zajordánsku (Dt 34,48n) 	<ul style="list-style-type: none"> - Útek pred kráľom (1Kr 17,2-6) - zázračné nasýtenie chlebom a mäsom (1Kr 17) - Pobyť v cudzej krajine (1Kr 17,8-24) - Na Pánovo slovo sa vracajú domov vyzvať kráľa a prebudiť vieru ľudu (1Kr 18) - stavba oltára z 12 kameňov (1Kr 18) - Eliáš prosí za ľud (1 Kr 18,36-37) - putovanie na Sinaj a teofánia (1Kr 19) - Pán náhradí Eliáša Elizeom (2Kr 2,1n) - Eliáš je vzatý zo zeme v Zajordánsku (2Kr 2,1-12) - tradície o Eliášovi v Mal 3 v Sir 48,10-12, 1 Enochova 90;93 - tradície ožívajú v synoptických evanjeliách (Ján Krstiteľ, vrch premenenia) <p style="text-align: center;">U Lukáša</p> <p>Téma Eliáša je vzťahnutá na Jána i na Ježiša (na základe typologického vzťahu):</p> <ul style="list-style-type: none"> - vzkriesenie chlapca v Sarepte (1Kr 17,10-24) - prechod cez vodu Jordánu (2 Kr 2,8) - povolanie Elizea (1Kr 19) - odchod do neba (2 Kr2) - odovzdanie ducha Elizeovi (2Kr 2,9.15) 	<ul style="list-style-type: none"> - vzkriesenie chlapca v Naime (Lk 7, 12-15) - na vrchu Premenenia sa hovorí o prechode do slávy (smrt'), ktorý sa udeje v Jeruzaleme (Lk 9,31) - nárok pri nasledovaní Ježiša, ruka na pluhu (9,61-62) - odchod nanebovstúpením (Lk 24,50-53 a Sk 1,9-11) - zoslanie Ducha Svätého na apoštolov a ženy (Sk 2)

Hriech a zlyhanie Izraela

Dejiny v kráľovských knihách konštatujú, že celý Izrael vo všetkých vrstvách zlyhal a obťažil sa vinou. Potrestanie - strata zeme a rozptýlenie národa - sa javí ako nutný dôsledok tejto skutočnosti. Králi od Saula až po posledného Dávidovca - najviac však kráľ Manasses (2 Kr 21,2) - sa poškvrňovali modloslužbou, nedôverou k Pánovi, morálnymi priestupkami, „konali to, čo sa nepáči Pánovi“: kráľovstvo sa napriek prísľubu Dávidovi (2 Sam 7) - pre hriechy kráľov - nevydarilo. Ani proroci nezostali úplne bez viny, ako ukazuje príbeh Božieho muža (1 Kr 13,1-34). Deuteronomistické dejiny tak ukazujú na dobe kráľov - podobne ako dejiny v Gn 1-11 -, že hriech ako nadľudská mocnosť - sa zmocňuje všetkých oblastí života a ľudia nie sú schopní tejto „veľmoci“ zla z vlastných síl čeliť. Záchrana môže prísť iba od Boha.

Možnosti spásy v deuteronomistických dejinách

Jedinou cestou k záchrane je obrátenie, vyznanie vín a prosba o odpustenie, odvrátenie od pohanských praktík a príklon k pravému kultu a uctievaniu Pána. Ďalším krokom k možnému novému začiatku je počúvanie Božieho slova, ktoré je adresované Izraelu v Zákone a poučeniach Mojžiša. Ďalším momentom nádeje sú pre dtr. dejiny zaslúbenia dané Dávidovi a jeho potomstvu (2 Sam 7). Učenec Gerhard von Rad tu hovorí dokonca o „**mesiášskej tématike**“ v deuteronomistických dejinách. V najčernejšej hodine svojich dejín - v exile - vyznáva Izrael vieru v spásnu Božiu vôľu v Boha - záchrancu, ktorý sa nakoniec zmiluje nad svojím ľudom a zachráni ho. Z tejto spásy nemajú byť vylúčení ani cudzinci (porov. 2 Kr 5,1-27 - príbeh o uzdravení pohana Sýrčana Námána).

Napriek **posolstvu o súde je možné z 1,2 Sam a 1,2 Kr vyčítať aj posolstvo o nádeji**, ktoré najskoršie biblické knihy vyslovili jasne, že totiž Boha, ktorý zostáva verný sám sebe, je možné vziať za slovo a že sa nakoniec vždy ukáže ako Boh **záchranca** a vysloboditeľ (porov. 2 Sam 22,20n). Kedy a ako sa to stane, musí byť ponechané úplne na Boha.

Matúšovo evanjelium

Katechéza pre židovských kresťanov v prostredí Cirkvi

Autor Matúš, resp. autor prvého evanjelia, je žid píšuci kresťanom zo židovstva, v období r. 80-90 po Kr., pravdepodobne v sýrskej Antiochii. Podľa biskupa Papiáša z Hierapolisu (okolo r. 130) bolo evanjelium napísané mýtnikom „*Matúšom, ktorý zostavil Ježišove výroky* (gr. logia) *v hebrejskom jazyku* (rozumej aramejčinu) *a každý preložil ako najlepšie vedel*“ (Eusebius, *Historia ecclesiastica* 3.39.16). O tomto údají sa dnes pochybuje, nakoľko celkový obsah evanjelia, ktorým nie sú len výroky, ďalej je to dobrý grécky štýl evanjelia a silná závislosť od Markovho evanjelia (nepriameho svedka) odporuje domnienke, že by sa jednalo len o púhy preklad aramejského diela. Ak sa aj pripustí silný vplyv osoby Matúša v Antiochijskej cirkvi pri zrode evanjelia, tak redakčná úprava evanjelia je už pravdepodobne od neznámeho židokresťana druhej generácie, ktorý pozná dôverne ranú židovskú teológiu rozvíjanú v r. 75-90 okolo akadémie v Jamnii pod vedením rabína Jochana Ben Zakaia.² Autor (budeme ho označovať Matúš) má výnimočný záujem predstaviť učenie Ježiša v ucelených piatich rečiach a jeho skutky v naráciach. Ježiš *didaskalos* (učiteľ) koná taktiež veľké skutky. V Matúšovom evanjeliu máme najviac narácií o Ježišových zázrakoch, v počte 19, u Marka 18.

Z **gramatického hľadiska** používa Matúš vo svojom spise pri opise minulých dejov biblický čas tzv. *aorist*, nepoužíva historický prezent ako Marek, ďalej používa ustálené väzby napr. na oddelenie literárnych celkov (porov. Mt 7,28; 11,1; 13,53; 19,1; 26,1). Oproti iným synoptikom má až 15 *ustálených väzieb*, ktoré používa, Marek má len 3 a Lukáš iba 2. Prvé evanjelium vedie medzi spismi Nového zákona vo využívaní príslovky času *tote* (*vtedy*), ktorá je obdobou aramejského *bedayin*. Z jej celkových 160 výskytov v NZ má 91 výskytov Matúš, kde má príslovka niekedy silný teologický význam. Z **formálneho hľadiska** má Matúš v obľube paralelizmus, známy v hebrejskej poézii (porov. Mt 7,24-27). Používa chiazmus (porov. Mt 16,25). Numerické zoskupenia robia z Matúša evanjelistu, ktorý má v obľube čísla, ktoré majú v semitských jazykoch svoju numerickú hodnotu (najmä číslo 14, 7, 3 a 2).

Z tematických prvkov si treba povšimnúť typický výraz Matúša, ktorým je **nebeské kráľovstvo**. Jedine on takto zámerne označuje kráľovstvo, aby ako zbožný žid nespomínal zbytočne Boha, ktorý sa skrýva v pojme nebeský. Z 55 výskytov (Mk 20, Lk 46, Jn 5) evanjeliového výrazu kráľovstvo sa v Mt až 32 krát viaže s označením nebeské, kde nebo označuje v obraznom zmysle miesto prebývania Boha, sféru jeho plnej manifestácie a vlády. Podobný typický výraz používa v súvislosti o označení Boha ako **nebeský Otec** (13 krát v Mt)³ alebo *Otec, ktorý je na nebesiach* (7 krát). Najviac spomedzi evanjelistov používa pre židov teologicky závažný výraz **dikaosiné** (*spravodlivosť*): 7 krát, z toho až 5 krát v Reči na vrchu (Mt 5-7).

Pre Matúša je typické spomínať v súvisi s Ježišovým verejným pôsobením **vrch** (10 krát). Je všeobecne známy význam vrchu v náboženskej symbolike, u Matúša sa význam termínu mení podľa kontextu. Matúš až 5 krát spomína tzv. *to oros* („určitý vrch“) v Galiley. Takto spomenutý vrch s určitým členom je v Mt 5,1; 8,1; 14,23; 15,29 a 28,16. V 15,29 je určitá zhoda s vrchom 5,1, keď z tohto vrchu po slovách v Horskej reči prúdia aj veľké Ježišove skutky v podobe uzdravení a rozmnoženia chleba. V 28,16 je určitá inklúzia s 5,1, kde príkaz z vrchu po zmŕtvychvstaní nariaďuje pôsobenie medzi všetkými národmi. Iný odlišný *vysoký vrch* spomínaný v Mt 4,8 v rámci pokúšenia pre jeho výhľad, ktorý sa z neho naskytá, a v Mt 17, 1 Ježiš odvádza na vysoký vrch v Galiley do samoty troch učeníkov aby sa tam premenil. Nie je to teda ten istý vrch, lebo má inú funkciu. V kontraste s Jeruzalemom sa spomína aj Olivový vrch (Mt 21,1; 24,3; 26,30), ktorý je miestom samoty a oddelenia Ježiša od zástupov.

Z **literárneho charakteru** spisu je dnes všeobecne priznaný tomuto prvému evanjeliu didakticko-katechetický a najmä cirkevný ráz, preto bolo aj najviac čítaným evanjeliom v liturgii do liturgickej reformy II. Vatikánskeho koncilu. Cirkevný ráz evanjelia je daný nielen ojedinelým trojitým výskytom gr. výrazu **ekklésia** (Mt 16,18; 18,17bis) spomedzi evanjelií, ale aj kvôli ekzeziologickej reči v Mt 18 naráciach, ktoré jasne definujú a poukazujú na *Ježišov ľud vykúpený*

² Porov. M. LIMBECK, *Evangelium sv. Matouše*, Kostelní Vydří 1996, 8.

³ Inde v evanjeliách len Mk 11,25 a Lk 11,13.

z *hriechov* (porov. Mt 1,21 a v závere Mt 26,28). Tým „novým pravým Izraelom“ pre Matúša sú pohanovia a židia pospolu, ku ktorým Ježiš po zmŕtvychvstaní posielal svojich učeníci. Ježišov ľud je jeho *Cirkev* (porov. Mt 16,18), v rámci ktorej dostane od Ježiša mimoriadne poverenie a postavenie práve apoštol Peter (porov. Mt 16,17-19).

Matúš píšuci pre židovských kresťanov, ktorí poznajú dobre Starý zákon, vo svojom evanjeliu používa často z toho dôvodu *explicitné citáty* zo Starého zákona, pričom pri ich citovaní nájdeme tzv. tzv. *Reflektionszitate* – **citáty naplnenia Starého zákona** (porov. 1,23; 2,6-7.15.17-18.23; 4,14-16; 8,17; 12,17-21; 13,35; 21,4-5; 27,9-10). Sú to citácie s ustálenou väzbou **aby sa splnilo** alebo **vtedy sa splnilo**, ktorými sa komentuje Ježišovo počínanie a život, pričom zdá sa nesleduje LXX, ale nejakú svoju hebrejskú predlohu. Tieto citáty odhaľujú jednak hlboké ukotvenie autora v židovsko-kresťanskom prostredí ale taktiež smerujú k prepojeniu Starého zákona k Novému ako prísľub a naplnenie.⁴ Matúš ukáže Ježiša na základe viacerých spoločných motívov s Mojžišom ako nového Mojžiša. Podáva Ježišove narodenie ako dramatické vtelenie celých dejín Izraela v Ježišovi. Na dosiahnutie toho Matúš aktualizuje Písma v duchu *midrášskej* tradície, keď najmä v prvých dvoch kapitolách ponúka haggadický midraš o Ježišovom narodení a udalostiach po ňom.⁵ Príchod Krista a význam jeho osoby obrátil *postup* v novozákonnom midraš, ktorý nejde viac od Písma k udalostiam, ale od Krista k Písmam, pretože on je jeho neočakávaným naplnením a odhaľuje jeho nový a skrytý zmysel.⁶ Udalosti okolo Krista osvetľujú Písmo. Písmo pri tomto midraš nie je jedinou mierou Krista, ale Kristus je mierou pre celé Písmo.

Literárna štruktúra evanjelia

Štruktúru evanjelia podľa Matúša sa nedešifruje topografickým ani časovým kľúčom ale tematickým. Od dvadsiatich rokov minulého storočia bola prijatá téza o rozdelení evanjelia do piatich častí, v ktorých sa strieda naratívna a diskurzívna časť. Niektorí videli v tomto rozdelení dokonca náznaky piatich kníh Mojžiša, čo však nie je už dnes akceptované, lebo práve pašiová časť Mt 26-28 by bola mimo týchto pomyselných piatich kníh. V kontexte celého Matúšovho evanjelia si treba všimnúť veľkú kristologickú inklúziu: Ježiš sa narodil ako „Emanuel“ čiže „**Boh s nami**“ (Mt 1,23). V strede evanjelia opäť zaznie Ježišov prísľub: „**Lebo kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi**“ (Mt 18,20) a v závere zmŕtvychvstalý Ježiš slávnostne prehlási na konci evanjelia: „**A hľa ja som s vami po všetky dni...**“. V tomto veľkom oblúku prísľubu stálej spásonosnej prítomnosti Ježiša sa slávnostne odvíja evanjelium v piatich etapách zasmerovaných k smrti a zmŕtvychvstaniu Ježiša.

Pre určenie literárnej **štruktúry** evanjelia nám poslúžia *ustálené redakčné formulácie*, ktoré sú záverom diskurzívnych častí v 7,28; 11,1; 13,53; 19,1; 26,1. Sú to slová na spôsob: *καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς...* („a stalo sa, keď dokončil Ježiš...“). Autor takto zakončuje veľké rečové celky Ježiša a ponúka ich v premyslenej štruktúre ako ucelené Ježišove katechézy. Prvky Ježišovho učenia sú zachytené v 5 rečiach a záver evanjelia spočíva v záverečnom slove Ježiša na vrchu v Galileji.

V poslednej piatej ustálenej formulácii v Mt 26,1 však autor použil pred spojením *τοὺς λόγους τούτους* adjektívum *πάντας* („všetky“), čo naznačuje že sa neukončila len eschatologická reč, ale celé učenie Ježiša.⁷

Existuje určitý súvis medzi Horskou rečou (Mt 5-7) a rečou „Beda!“ v Mt 23. Prvýkrát Ježiš spomína zákonníkov a farizejov v Mt 5,20. Ich nedostatok spravodlivosti je naširoko rozobraný v Mt 23,1-39, sedem beda vo vv. 13-33 vystupuje ako opak k ôsmim blahoslavenstvám. Mohlo by sa teda

⁴ G. SEGALLA, *Panorama letterario del Nuovo Testamento*, Brescia 1991, 62.

⁵ *Midraš je výklad udalostí za pomoci Písma*, kde Písmo aktualizuje udalosť a udalosť Písmo. Midraš objasní prítomnú udalosť vo svetle Písma. Písmo sa stáva normou pravdy. Meno metódy pochádza z hebr. slovesa *daraš* „vyhľadávať“ (v Písme odpoveď na problém).

⁶ Porov. R. LAURENTIN, *I Vangeli dell'infanzia di Cristo. La verità del Natale al di là dei miti*, Cinisello Balsamo 1986, 128.

⁷ Okolo poslednej eschatologickej reči sa diskutuje či evanjelista kladie začiatok do 23,1 alebo do 24,1. Podľa tematiky reči („beda“ zákonníkom a farizejom; posledné veci), jej poslucháčov (zástup; učeníci) i miesta (chrám; Olivová hora) sú tieto perikopy odlišné, no Matúš túto zmenu pozná aj pri reči podobosteniev. V 13,36 sa zmenili poslucháči (zo zástupov iba učeníci) a miesto a napriek tomu 13,1-53 tvorí jedinú reč.

pripustiť, že 3 kapitoly Reči na vrchu (Mt 5-7) majú obdobu v záverečnej reči, spočívajúcej z dvoch častí – jednak z „Beda“ reči (Mt 23) a z Eschatologickej reči (Mt 24-25).

Koniec evanjelia Mt 28,16-20 je opäť typický pre autora, ktorý nám predstavil náuku Ježiša v piatich veľkých rečiach. Záver evanjelia obsahuje tiež slová ale už od zmŕtvychvstalého Ježiša z toho vrchu v Galileji ako bol označený v Mt 5,1. Ako z vrchu začínalo dielo Ježiša pre prítomné zástupy - v slovách (porov. Mt 5,1; 8,1) a v skutkoch (porov. Mt 15,29), tak z toho istého vrchu má začať dielo Ježišových učeníkov pre všetky národy. Záverečné slová Ježiša sú výslovným nariadením v duchu starozákonných tém: doslovne urobiť zo všetkých národov jeho učeníkov, prostredníctvom nového iniciačného obradu, cez krst a osvojením si učenia, ktoré má od Ježiša príkazovú formu, podobne ako boli prikázania od Mojžiša. Slová Pána v evanjeliu nie sú prekonané reči zapadnuté v minulosti, ale zostanú natrvalo normou správneho postoja nových učeníkov. Obsah budúcej náuky učeníkov pre národy je teda náuka Ježiša Krista, didakticky a katecheticky podaná v prvom evanjeliu, z ktorej má prvoradá dôležitosť najmä reč na vrchu.

Na základe už spomínaných kritérií a obsahových a literárnych charakteristík ponúkame jednu možnú štruktúru prvého evanjelia označeného ako *Matúšova katechéza pre židovských kresťanov v Cirkvi*.⁸ Popri tom dnes mnohí autori sledujú veľmi jednoduché delenie evanjelia na tri časti: I) 1,1-4,16; II) 4,17-16,20 III) 16,21-28,20 práve na základe dvoch opakujúcich sa formúl v Mt 4, 17: „*Od tej chvíle začal Ježiš hlásať: „Robte pokánie, lebo sa priblížilo nebeské kráľovstvo.“* a podobný počiatok je v Mt 16,21: „*Od tej chvíle začal Ježiš svojim učeníkom vyjavovať, že musí ísť do Jeruzalema...*“ My sa držíme delenia spisu na päť častí s prológom a klimaxom.

PROLÓG (NARODENIE A ZÁCHRANA)

A) Mt 1 zodpovie otázku „*kto?*“ je Ježiš a „*ako?*“ vstupuje do sveta

B) Mt 2 zodpovie otázku „*odkiaľ?*“ prichádza Ježiš a „*kam?*“ smeruje.

I. kniha: *Syn začína ohlasovať kráľovstvo:* A. **Narúcia:** začiatok služby (3-4)
B. **Reč:** Horská reč (5-7)

II. kniha: *Poslanie Ježiša a jeho učeníci v Galileji:*
A. **Narúcia:** cyklus deviatich zázrakov (8-9)
B. **Reč:** Misionárska reč (9,36-11,1)

III. kniha: *Opozícia voči Ježišovi zo strany Izraela*
A. **Narúcia:** Kontroverzie Ježiša s Izraelom (11,2-12,50)
B. **Reč** v podobenstvách (13,1-53)

IV. kniha: *Mesiáš utvára svoju Cirkev (prvotinu kráľovstva) a predpovedá svoje utrpenie :*
A. **Narúcia:** Putujúci Ježiš pripravuje Cirkev skutkami (13,54-17,27)
B. **Reč:** Cirkevná (*ekleziologická*) reč (18,1-19,1)

V. kniha: *Mesiáš a jeho Cirkev na ceste k utrpeniu:*
A. **Narúcia:** Ježiš vedie učeníkov ku krížu a mätiu nepriateľov (19-23)
B. **Reč:** Eschatologická reč (24-25)

KLIMAX (SMRŤ A ZMŔTVYCHVSTANIE):

A) od stredy do štvrtka noci (26,1-75)

B) od piatku rána do soboty (27,1-66)

C) od soboty do konca vekov (28,1-20)

Matúš zostavil Ježišove reči z tradovaných výrokov do celkov. Neobmedzil sa iba na zozbieranie Pánových slov s jednotným námetom dovedna, ale zostavil skutočné literárne kompozície s jasným náučným zámerom, pričom však Matúš zostáva mužom tradície: usporiada a prehĺbi materiál zo zdrojov, nevymýšľa ho. A hoci jeho evanjelium sa javí ako katechetické a doktrinálne, zostáva naplno evanjeliom, to značí *rozpráváním* o Ježišovom živote a nie katechizmom alebo teologickým traktátom.

⁸ Túto štruktúru sleduje napr. MEIER, J.P., *Matthew*, New Testament Message 3, Dublin, 1980;

Päť Ježišových rečí v Matúšovom evanjeliu⁹

Matúšovo evanjelium v podstate zohľadňuje rozprávaciu osnovu Markovho evanjelia, ktoré podľa mnohých autorov, bolo jeho základným zdrojom. Neplatí to však pre Ježišove slová a výroky. Tu sa cíti evanjelista slobodný a sleduje vysvetľujúci postup pri písaní, ktorý je omnoho viac didaktický a náučný, skoro až systematický. Vskutku zhromažďuje Pánove slová – ktoré zozbieral z Markových podaní, z podania známeho aj Lukášovi, nazývaného zdroj Q (z nemčiny *Quelle*, „zdroj“) a z vlastných zdrojov - do širokých piatich tematických súhrnov. Určenie týchto rečí navrhuje sám evanjelista prostredníctvom formuly, ktorú kladie na záver každej z nich: „*Keď Ježiš skončil tieto reči...*“ (pozri 7,28; 11,1; 13,53; 19,1; 26,1). Ich päťnásobný počet je snáď zastretá narážka na päť Mojžišových kníh (Pentateuch alebo Torah): Ježiš je nový Mojžiš a jeho učenie je nový zákon.

Pre **Reč na vrchu** (kap.5-7) mohol Matúš použiť starobyľý zdroj (použitý aj Lukášom), v ktorom reč už začínala s blahoslavenstvami a končila s podobenstvom o dome na piesku a na skale. Do vnútra tejto schémy, Matúš vkladá mnohé iné poučenia, meniac takýmto spôsobom reč na „Magna charta“ (významný ústavný dokument) kresťanskej existencie. Zdá sa, že veta okolo ktorej evanjelista zostavil reč je: „*Ak vaša spravodlivosť nebude väčšia ako spravodlivosť zákonníkov a farizejov, nevojdete do nebeského kráľovstva*“ (5, 20). Predvídajú sa tri druhy spravodlivosti: spravodlivosť **zákonníkov, farizejov a učeníkov**. Matúš stavia do protikladu v prvej časti: Ježišove myšlienky o zákonníckej spravodlivosti, potom v druhej časti vysvetľuje Ježišovu kritiku na náboženské zvyky farizejov; a nakoniec tretia časť opisuje „najvyššiu“ spravodlivosť učeníka. Úmysel spočíva v odpovedi na základnú otázku: V čom spočíva svojráznosť učeníka? Čo ho odlišuje od zbožného Izraelitu?

Pre **Misionársku reč** (kap. 10) si mohol Matúš poslúžiť dvomi vzormi pochádzajúcimi z dvoch odlišných zdrojov. Spája ich spolu a pridá k nim mnohé iné Pánove slová, ktoré vystihujú štýl poslania a predovšetkým odvahu, ktorú musí poslaný mať keď stojí pre prenasledovaním. Časť o prenasledovaní je najširšia a najoriginálnejšia, ale aj táto je zostrojená na podaniach už prítomných v Markovi a Lukášovi, ale u nich umiestnených na inom mieste. V Matúšovom poňatí, misia a prenasledovanie navzájom súvisia. Prenasledovanie by chcelo zastaviť misiu, no v skutočnosti jej napomáha. Prenasledovanie je vždy dejinná skutočnosť, nie je to len fakt posledných dní.

Čo sa týka **Reči v podobenstvách** (kap. 13), Matúš našiel vzor v Markovom evanjeliu (kap. 4). No rozširuje ho o ďalšie podobenstvá a dosiahne číslo *sedem*. Spolu tvoria podobenstvá krátky traktát o Božom kráľovstve. Nejde tu ani tak o to, **čo je** tým kráľovstvom, ale **ako** sa prejavuje v dejinách. Pre mnohých sa kráľovstvo prezentuje znepokojujúcim spôsobom. Evanjelista, ako už z časti urobil aj Marek, usporiada reč takým spôsobom, aby odpovedal na dve otázky: ako vysvetliť, že pred tými istými prejavmi kráľovstva niektorí ho pochopia a mnohí iní nie? Ako vysvetliť, že v kresťanskom spoločenstve sú ešte hriešnici, čiže kúkol medzi pšenickou?

Aj pre štvrtú **Reč pre cirkevné spoločenstvo** (kap. 18), Matúš našiel východiskový bod v Markovom úryvku (9,33-48) a v ďalších Pánových výrokoch v zdroji Q a vo vlastných zdrojoch. Výsledkom je silne zovretá a zároveň veľmi členená reč. Mohla by sa nazvať „Direktívy pre život spoločenstva“. Matúšova kompozičná schopnosť je tu zrejmá, jednak z hľadiska didaktického (využitie inklúzie, kľúčových slov, opakovania) ale aj z hľadiska tematického (priatie „maličkých“ a bratská súdržnosť). Reč sa rozdeľuje na dve časti, každá z nich sa rozvinie okolo otázky: „Kto je najväčší v nebeskom kráľovstve?“ (18,1); „Koľko ráz mám odpustiť svojmu bratovi, ak sa proti mne prehreší?“ (18,21). Každá časť je zostrojená okolo kľúčového slova : slovo „maličký“ (alebo dieťa) ako prvé a slovo „brat“ (a „odpustenie“) ako druhé. Spoločenstvo, ktoré sa nájde v tejto kompozícii, sa nemôže nazvať ideálnym. A práve jemu Matúš pripomína nezanedbávať a nepohoršovať osoby, považované za menejcenné, ale dať ich do stredu vlastnej starostlivosti. Navyiac pripomína, že bratské spolužitie vyžaduje súčasne napomenutie a odpustenie

⁹ Článok od BRUNO MAGGIONI v *Sväté Písmo pre každého*, 2001.

Čo sa týka poslednej **Eschatologickej reči** (kap. 24-25), je pomerne ľahké spozorovať, že jej prvá časť preberá slová a témy z Markovej tradície. V druhej originálnejšej časti sa však Matúš vzdáľuje od Marka a Lukáša a pridá rôzne podobenstvá o bedlivosti a završuje ju majestátnym opisom záverečného súdu. Zdá sa, že evanjelista nájde na praktických požiadavkách pri očakávaní Pána. Nestačí iba nabádať k bedlivosti: ale aj aké konkrétne postoje treba zaujať?¹⁰

Záverečná scéna a vyvrcholenie Matúšovho evanjelia (28,16-20)

Rozčlenenie

Nakoľko táto scéna patrí k jednému z najdôležitejších textov, oplatí sa zaoberať jeho štruktúrou. Dá sa členiť z viacerých hľadísk:

Z **hľadiska literárnej povahy** (stylizácie) textu je perikopa rozdelená na dve polovice, pričom na druhej je teologický dôraz:

- úvodnú naratívnu časť (16-18a);
- Ježišove slová (18b-20).

Z **hľadiska naratívnej techniky** je perikopa usporiadaná do koncentrickej štruktúry, typickej pre mnohé semitské texty. Na scénu vstupujú priamo: učeníci, Ježiš a nepriamo všetky národy.

- A **UČENÍCI**: vv. 16-17
    B *Ježiš*: v. 18
        C **národy** vv. 19-20a
    B' *Ježiš*: v. 20b
A' **UČENÍCI**: v. 20b

Samotné slová z **hľadiska rétoriky a výpovede** možno deliť na tri výroky, v ktorých v závere evanjelia nie náhodou tu figuruje 4 krát pojem úplnosti *všetok* v obmenách, čo je určitý náznak univerzality:

Tematické časti	časová os (vyjadrená cez slovesá)
- počiatkový oznam o povýšení (18b)	<i>minulá udalosť</i>
- následné poverenie v troch štádiách (19-20a)	<i>prítomný príkaz</i> (trvajúci)
- záverečný prísľub Ježišovej aktívnej prítomnosti (20b);	<i>budúcnosť</i>

Záverom: v obsahovom strede scény, v tejto tretej reči Ježiša po zmŕtvychvstaní v texte Matúša, (prvá reč v.9; druhá reč v. 10; tretia vv. 18b-20) zaznie veľmi dôležitý príkaz pre *všetky národy*, urobiť ich Ježišovými učeníkmi: krst a praktizovanie jeho spoznaných a osvojených príkazov, slov sú dva nosné piliere od samotného Ježiša pre formovanie učeníka.

Literárny druh tejto perikopy je ťažké stanoviť („misijný príkaz“, hymnus na kráľovské povýšenie, pravidlo pre cirkevný poriadok, apoštolské poverenie na podklade SZ vzorov). Pretože text je poznačený až príliš jemu vlastnou inšpiráciou. Je to jedinečná perikopa, hoci sú badateľné stopy po pôvodnej tradícii veľkonočných zjavení, ktoré Matúš predvedie jemu vlastným spôsobom, patrí k jeho **typickým** textom.

---

¹⁰ Z týchto poznámok sa tuší ako Matúš zostavil svoje reči. Neobmedzil sa iba na zozbieranie Pánových slov s jednotným námetom pospolu, ale zostavil skutočné literárne kompozície s jasným naučným zámerom. Prítom však Matúš zostáva mužom tradície: usporiada a prehĺbi materiál zo zdrojov, nevymýšľa si ho. A hoci jeho evanjelium sa preukazuje ako katechetické a doktrínálne, zostáva naplno evanjeliom, to značí *rozprávaním* o Ježišovom živote a nie katechizmom alebo teologickým traktátom.

Analýza

Tieto verše sú kľúčom k pochopeniu Mt evanjelia. Je to postfácia – doslov (opak prefácie), ktorý ponúka syntetický pohľad na knihu Mt. Ako záver symfónie, prevezme a harmonicky predvedie všetky rozvinuté témy v priebehu evanjelia.

Máme tú výnimočne bohatú výpoveď o Kristovi, cirkvi a histórii spásy popri témach viery a pochybnosti, krstu a morálky, židovskej minulosti a pohanskej budúcnosti.

Po smrti a zmŕtvychvstaní Ježiša nastáva podstatný obrat v dejinách, Ježiš prichádza ako Syn človeka (Dn 7, 13-14) založiť a poveriť svoju cirkev. Zatiaľ čo počas verejnej činnosti Ježiš posielal svojich iba do krajiny a k ľudu Izraela (porov. 10,5-6), teraz posiela jedenástich ku všetkým národom s **krstom**, nie s obriezku ako iniciačným obradom viery, a s **jeho príkazmi**, nie s Mojžišovým zákonom, ako finálnou normou morálneho konania.

v. 16 Jedenásti učeníci sú tu už bez Judáša (porov. 27,3-10) zhromaždení na vrchu. Obnovia bratstvo s Ježišom práve vyplnením jeho príkazu po zmŕtvychvstaní (Mt 28,7.10). Prišli do Galiley. Galilea bola „exilom“ počas Ježišovho pozemského života; teraz sa stáva „Galileou pohanov“ (4,15) v omnoho väčšom spásnom význame ako na začiatku pôsobenia: je miestom z ktorého vyjde univerzálne poslanie, ku všetkým ľuďom. Spomína sa opäť určitý vrch, ktorý nesie pred sebou určitý gramatický členom (porov. 5,1; 8,1; 14,23; 15,29 a 28,16.) Vrch kompletizuje Ježišovu nauku, ktorá začína v 5,1. V 28,16 je určitá inklúzia s 5,1, kde príkaz z vrchu, po zmŕtvychvstaní udáva determinujúce pôsobenie pre Cirkev.

Na inom *vysokom vrchu*, na vrchu 4,8 pokušenia, bola daná ponuka po moci. Ježiš ju odmietol, teraz na Galilejskom vrchu ju už vlastní všetku, za cenu smrti na kríži.

v.17 Učeníci ho uvideli, je to odkaz na Ježišovo zjavenie. Stále sa to týka Ježiša, ktorý tu má iba svoje bežné meno, Mt nám tak vstúpuje tú istú identitu zmŕtvychvstalého a pozemského Ježiša. Učeníci vyjadrujú vieru v božstvo Ježiša (ako na lodi v 14,33) cez typické klaňanie sa (προσεκύνησαν), ako to bolo pri narodení, je to aj teraz pri znovuzrození zmŕtvychvstaním. Ale tiež pochybujú (οἱ δὲ ἐδίστασαν), grécky text možno tiež preložiť „a oni pochybovali (všetci jedenásti). Možno je to narážka na Tomášove pochybnosti. Faktom taktiež zostáva, že v Lk a Jn evanjeliu je pochybovanie učeníkov po zmŕtvychvstaní viac rozpracované. Ježiš sám pred nimi je a ukazuje svoje reálne, aj keď duchovné (porov. 1Kor 15,44) ale vždy telo. Pochybnosť tu skôr môže byť váhanie, praktické zapochybovanie, ako rozumové doktrinálne ťažkosti. Mt nám dáva vzor učeníctva, ktoré bude platiť do konca: malovernosť sa odrazí v napätí medzi vierou a pochybnosťou.

v. 18 Ježiš sám berie iniciatívu na seba a pristúpil k učeníkom, naposledy tak pristúpil k tvárou padlým učeníkom na vrchu premenenia (17,7), premostí aj teraz vzdialenosť a pochybnosť priblížením sa a slovom, ktoré zaznie vo v. 18b:

Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς - obsiahnutie moci od Otca (božský pasív, 3. os sing. aorist pasíva indik. Ἐδόθη – bola mi daná) v univerzálnosti (πᾶσα ἐξουσία) umožní univerzálne poslanie (οὖν teda vo v. 19). Toto odovzdanie vesmírnej moci je vyjadrené v pojmoch Dn 7,13-14 v LXX (*bola mu daná moc... a všetky národy*). Povýšenie Syna človeka k moci je u Mt minulé udalosť. Pre Mt, ktorý nehovorí o nanebovstúpení (ako Lk a Jn) alebo povýšení (Pavlove listy), povýšenie plynie zo smrti a zmŕtvychvstania. Povýšený Ježiš prichádza v „**proleptickej** (predbežnej, anticipovanej) **parúzii**“ ku svojej cirkvi, anticipujúc tak finálny príchod v moci ku všetkým (Mt 24,29-31). Čo všetcividia na konci, to veriaci cirkev vidí a zakusuje už od smrti a zmŕtvychvstania. Toto je u Mt dokonalé naplnenie, okrem premenenia pre troch, toho záhadného vyjadrenia v 16,28: *Veru, hovorím vám: Niektorí z tých, čo tu stoja, neokúsia smrť, kým nevidia Syna človeka, ako prichádza vo svojom kráľovstve.*“

vv. 19-20a zaznieva misijný príkaz v troch častiach - πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν - *Chod'te teda, urobte učeníkov zo všetkých národov, krstite ich v mene Otca i Syna i Duchu Svätého a naučte ich zachovávať* všetko, čo som vám prikázal.

V príkaze zaznieva jediný imperatív aorista akt. 2 plur, sloveso μαθητεύσατε *urobte (mojich) učeníkov*. Je to teda tá najdôležitejšia záležitosť, ohlásená príkazom. Teda príkaz *učte* (inak inde μαθετε) od slovesa μαθανω - *učím, poučujem*, ktoré zaznieva v slovenskom preklade je významovo

slabé v porovnaní s 3 krát používaným typickým prechodným slovesom u Mt μαθητεύω *urobiť učeníka z*; neprechodné (alebo pas.) *byť učeníkom*. Prvý krát ho použil v 13,52 v partic. aorista pasíva, potom v aoriste pasíva v indikative pri Jozefovi Arimatejskom v 27,57. Tu je prvý krát použité aktívne a vo vzťahu *k učeníkom*. Oni preberajú veľmi náročnú úlohu Ježiša. V kontexte jeho celkovej moci nad všetkým je možné ju splniť. Končí sa geografické a náboženské obmedzenie pre učeníctvo, predmetom záujmu sú teraz všetky národy.

Druhá časť poverenia vysvetľuje ako sa niekto stane zo stavu neveriaceho do stavu Ježišovho učeníka – krstom v mene Trojice. Prvý krát vôbec zaznej táto trinitárna formulácia krstu. Je prítomná vo všetkých gréckych rukopisoch, odráža sviatostnú prax v Matúšovej cirkvi. Matúšova kristológia počas evanjelia (Syn Boží, Syn človeka), jeho dôraz na osobný vzťah k Otcovi. Táto formulácia dosahuje najvyššiu doktrínálnu hladinu v pohľade na trojjediného Boha. Rovnosť troch- Otca a Syna a Ducha Svätého je zaistená cez jediné meno εἰς τὸ ὄνομα. Táto formulácia nebola pôvodná pre krst, krstilo sa v mene Ježiša (Sk 2,38; 10,48). Keď je niekto ponorený (βαπτίζω- *ponáram* rituálne) v mene Trojice- do zväzku rodinnej lásky, ktorá spája nielen troch, ale tiež členov Cirkvi, tvorí a i cez neho rodina Božia. Krst je tak napojenie sa na Boha a Cirkev, nič sa nehovorí o odpustení hriechov, to bolo rezervované Eucharistii.

Tretia časť príkazu sa týka Ježišovej nauky, je to prostriedok k učeníctvu. Je obsiahnutá najmä v Reči na vrchu (Mt 5-7), sú tam i Ježišove príkazy (antitézy dopĺňajú Mojžišov zákon). Teda sviatosť a nová zmluva - krst a podávaná nauka sú Ježišove veľkonočné ponuky pre všetky národy a sú to návody pre tých, ktorí idú mimo Izrael. Iných účinnejších niet.

v.20 je uistením o aktívnej dynamickej a stále trvajúcej prítomnosti Ježiša so svojimi. Je to veľkolepá inklúzia Ježiša hovoriaceho svojej Cirkvi, ktorý zostáva už s ňou, nevystupuje, keďže od Otca bol už povýšený. ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος - *až do skončenia sveta*, je opäť iba Mt slovník (porov. 13,39-40.49; 24,3). Naznačuje definitívny druhý príchod Ježiša vo svojej sláve pred všetkými národmi.

Matúšova realizovaná eschatológia v predbežnej Ježišovej parúzii, o ktorej vieme my učeníci Ježiša je nová mocná výzva ísť to skúsiť s tým, ktorý dal seba pre nás, ktorí sme teraz vyzvaní ísť to isté urobiť pre druhých. Ráta s nami. Vtedy sa *slovo o kráľovstve* nestane len *flatus voci*, ale zarodí a prinesie úrodu.